

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора філологічних наук, професора Кавун Лідії Іванівни, професора кафедри української літератури та компаративістики Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького на дисертацію Жигун Сніжани Віталіївни
“Український неorealізм: еволюція наукового і художнього дискурсу”, подану на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.01.06 – теорія літератури

Запропоноване дослідження передовсім вирізняється безсумнівною актуальністю і новизною. Тут доводиться констатувати певний парадокс: загальновизнаним сьогодні фактом є те, що неorealізм досить яскраво представлено в українській літературі, але майже відсутні літературознавчі праці, у яких посуть було б осмислено цю методологічну систему, яка поновому осягає людину і світ. Відповідно досі не ставала предметом спеціальної студії система художніх принципів українського неorealізму як явища суперечливого й неодновимірного, що виник на межі реалістичного й модерністичного типів творчості. Тож існує потреба в теоретичному обґрунтуванні методологічних підходів до самого поняття неorealізму, його наукового і художнього розвитку. Відтак мета дослідження зумовлюється предметом вивчення – з’ясуванням естетики й поетики неorealізму та його художнього вияву в українській літературі. Це, в свою чергу, диктує звернення до таких питань, як висвітлення множинності теоретико-літературних концепцій неorealізму; вивчення й обґрунтування жанрово-стильової палітри неorealізму; з’ясування особливостей неorealізму в контексті реалізму й модернізму. При цьому Сніжана Жигун залучає до аналізу художні тексти письменників ХХ століття, що яскраво відбивають реалістичні принципи художнього зображення світу і людини. Це прозаїки, які належали до літгрупи «Ланка» – В. Підмогильний, Б. Антоненко-Давидович, Г. Косинка, Є. Плужник, Т. Осьмачка, М. Галич, і також

В. Винниченко, Д. Гуменна, У. Самчук та ін., творчість яких зумовила розширення обрїв літературознавчої думки.

Специфіка теми зумовила поєднання, взаємоузгодження цілої низки дослідницьких підходів – літературознавчих, філософських, психоаналітичних, соціологічних. Це обтяжило роботу, але й посилило її наукову значущість. Обраний комплекс методів дослідження є цілком віправданим й адекватним. Авторка чітко вмотивовує логіку застосування методів дослідження – загальнонаукових – аналізу і синтезу, узагальнення й моделювання. А також літературознавчих – герменевтичного, порівняльно-типологічного, психоаналітичного та ін.

Наукова новизна дисертації визначається колом питань, які стосуються теорії “неorealізму”, “реалізму”, “модернізму”, артикульованих в українській та зарубіжній науці про літературу, а також наукової інтерпретації художніх текстів української літератури періоду 1920-30-х років та другої половини ХХ ст. у контексті неorealізму.

Дослідниця вповні скористалася своїми професійними можливостями і запропонувала справді нове прочитання обраної теми. Воно дає змогу побачити неorealізм у контексті і плідної художньої традиції, і тих новаторських шукань, які мали місце в мистецтві України ХХ століття.

Композиційна цілісність дослідження С.В. Жигун виявляється у чіткому структуруванні роботи: логіка наукового пошуку, а відтак і структура дисертації продиктовали підпорядкованість використаного літературного матеріалу вирішенню конкретних, важливих для характеристики українського неorealізму, завдань.

У першому розділі узагальнено й систематизовано історію філософських методологічних і теоретичних інтерпретацій неorealізму ХХ століття. Варто зазначити, що у різноманітних теоріях, концепціях та ідеях, висловлених дослідниками неorealістичної специфіки українських художніх творів, чітко виокремлюється два вектори: неorealізм розглядають як течію чи період розвитку реалізму XIX століття (Д. Наливайко, Т. Гундорова,

В. Мельник, Л. Рева та ін.) і як течію модернізму (Т. Давидова, В. Пахаренко, Р. Мовчан та ін.).

Сніжана Жигун, узагальнюючи досвід вітчизняних і зарубіжних науковців, дотримується пошиrenoї в літературознавстві думки про український неореалізм як течію модернізму. Вона достатньо переконливо, розлого й достовірно обґруntовує естетику неореалізму, залучаючи до аналізу не лише твори В. Стефаника В. Винниченка, С. Васильченка, ланчан (В. Підмогильного, Г. Косинку та ін.), але й літературно-критичні висловлювання цих письменників. Водночас, дослідниця наголошує на спорідненості на ідейно-тематичному рівні мистецьких шукань ланчан і ваплітян, однак стверджує, що «на рівні форми ці об'єднання постають антиподами» (с. 42). На наш погляд, це дещо категоричне висловлювання, оскільки в літературному творі немає нічого, що б не було художньою формою: тематика – це теж художня форма. Крім того, зазначу, що літгрупа ВАПЛІТЕ не була однорідною і статичною. І це стосується як літгрупи загалом, так і кожного із валітян зокрема. Достатньо проаналізувати у стилювому аспекті ранні твори Миколи Хвильового (імпресіоністично-романтичні новели «Життя», «Я (Романтика)» та ін.) і його роман «Вальдшнепи», у якому органічно співіснують неоромантизм із неореалізмом. А творчість П. Панча, І. Сенченка, Г. Епіка?! Тому хотілося б, аби дисертантка на захисті окреслила, що їх зближує і що відрізняє.

Авторка аргументовано й фахово окреслила поняття неореалізму, зробила вдалу спробу корелювати його із класичним реалізмом (зосередження на повсякденній сучасності, відтворення суспільно-побутової атмосфери, злободенної проблематики, метонімічна поетика) і модернізмом (поглиблення психологізму, зображення не лише дій і вчинків, але й внутрішнього світу героя, двоїстості людської натури тощо).

Удаючись до лінгвостилістичного дослідження, С. Жигун намагається забезпечити доказовість естетичних вражень і проаналізувати поетику текстів письменників-ланчан, саме тих їхніх творів, які не «вписуються» у

неореалізм, за допомогою термінів «перехідність», «недостатня лексикалізація», «порядок слів» тощо. І це робить вона професійно й віртуозно. Часом авторка так захоплюється своєю темою і потребою „вклести” того чи того письменника в неореалізм, що змушена вдаватися до натяжок, які неможливо не зауважити. Складається враження, що вона спеціально вдається саме до лінгвостилістичної методології, щоб уникнути розмови, скажімо, про імпресіонізм («Мент», «Заквітчаний сон», «В житах») чи неоромантизм (Троєскутний бій», «На золотих богів) ранніх новел Г. Косинки. Певна недомовленість, уривчастість фрази, яких пані Сніжана нарахувала у його текстах до 1914 року на «13 сторінках тексту – 213, з них 69 є авторськими і 144 у мовленні персонажів» (с. 46), не лише просто передають фрагментарність і мінливість враження, але і вказують на одну із рис саме імпресіоністичного стилю.

На тлі такого дуже докладного аналізу різних теорій і текстів цілком переконливими є висновки авторки, що естетична система неореалізму сформована в межах модерністської та інкорпорувала принципи аналітизму й детермінізму. С.В. Жигун удалося не лише порушити проблему, а, як уже зазначалося, у багатьох аспектах її висвітлити.

У другому розділі дисертації увагу зосереджено на дослідженні художнього світу неореалізму. Зокрема дослідниця розкриває своєрідність хронотопу неореалізму у тогочасному літературному контексті, з’ясовує концепцію людини у цій системі координат, висвітлює особливості психологізму й розглядає літературних героїв крізь призму гендеру, нації і класу.

Незважаючи на те, що українська проза зазначеного періоду є досить дослідженою, дисертанці вдалося реалізувати новий підхід до її інтерпретації. Так, у третьому розділі здійснено літературознавчий аналіз романів «Недуга» Є. Плужника і “Місто” В. Підмогильного, оповідань Б. Антоненка-Давидовича в нараторному аспекті, новели й оповідання Г. Косинки, В. Підмогильного, мисливська поема Б. Антоненка-Давидовича

крізь призму оповіді (міфологічного, гносеологічного й ідеологічного типів), “Похорон” Я. Качури, «Моя кар’єра» М. Галич та ін. підпорядковано з’ясуванню способів оповіді тощо. У межах неореалізму авторка розглядає теоретичні аспекти жанрів та їх різновидів, підтверджуючи свої думки аналізом художніх текстів. Теоретичний та історико-літературний матеріал у її дослідженні за змістом і за колом порушених питань є рівновеликими.

При цьому Сніжана Жигун виявляє вміння полемізувати, зіштовхуючи різні думки й позиції авторитетних літературознавців. Щоправда, серед її дослідницької лектури нерідко натрапляємо покликання на літературознавчі словники-довідники, а також на підручник Пітера Баррі «Вступ до теорії», які належать до навчальних, а не до наукових джерел.

У четвертому розділі («Неореалізм у парадигмі реалістичної літератури») на конкретному художньому матеріалі авторка намагається визначити хронологічні межі та статус неореалізму. Спираючися на авторитетні думки таких літературознавців, як В. Панченко, В. Мельник, О. Головій, Р. Багрій, дослідниця пропонує визначати час його розвитку від початку ХХ ст. і до 1930-х років, і пов’язус його із творчістю В. Винниченка, при цьому зауважує перервність традиції у 1930-ті роки. Саме на В. Винниченка (а також на В. Стефаника) як на своїх учителів вказує і Г. Косинка. У контексті неореалізму проаналізовано творчість Д. Борзяка, Б. Антоненка-Давидовича та ін. Водночас С. Жигун заперечує спроби вбачати зародження неореалізму у творчості А. Крушельницького, А. Тесленка, Т. Бордуляка, С. Васильченка як неправомірні, оскільки, на її думку, «їхні художні ідеї цілком відповідають настановам реалізму XIX ст., а естетика творів – лірико-психологічній та психологічній течії реалізму» (с. 364). Дисерантка обґрунтovує думку про те, що естетика ланчан суттєво відмінна і від пролетарського реалізму Я. Качури, Б. Тенети, Г. Brasюка, і від соціального реалізму, який виявив себе досить яскраво у романах Д. Гуменної, У. Самчука. І все це пані Сніжана доводить аргументовано, фахово аналізуючи художні тексти.

Всі положення дисертації добре аргументовані, розділи й підрозділи щільно насычені інформацією, вони відтворюють багатомірний “теоретичний та історико-літературний портрет” мистецької доби ХХ століття. Авторка дослідження виявила належну наукову грамотність із погляду використання новітніх методологій, вміння бачити літературознавчі проблеми, визначати шляхи і засоби їх вирішення.

Не викликає сумніву, що С.В. Жигун писала свою роботу з чітким усвідомленням власної позиції, яка передбачала дискусію і що готова до такої. Варто також підкреслити фаховий науковий стиль самого дисертаційного тексту. Мова дисертації чітка, ясна (хоч і подекуди зустрічаються мовні огріхи та стилістичні невправності (с.172, 248, 265, 266, 278, 353); авторський текст добре поєднується із цитуванням наукових джерел та художніх творів, строгость і логіка теоретичних міркувань – із певною розкутістю і розважливістю інтерпретацій. Наведені вище зауваження та полемічні моменти не заперечують основних положень дисертації Сніжани Жигун і не применшують її значення.

Достовірність результатів дослідження та аргументована й логічна послідовність наукових положень відповідає поставленій меті й завданням роботи.

Висновки, що базуються на скрупульозному загальнотеоретичному й текстуальному аналізі художніх текстів, забезпечуються апробацією основних положень дисертації. Результати дослідження відображені у монографії та в 39 статтях, уміщених у фахових вітчизняних і зарубіжних виданнях, апробовані на науково-теоретичних конференціях різних рівнів.

Крім теоретико-літературного значення дисертація С.В. Жигун матиме й безсумнівний практичний сенс. Це фундаментальна праця, у якій узагальнено значний літературознавчий матеріал із теорії й історії українського неorealізму, що збагатить навчальну лектуру філологів усіх рівнів.

Дисертація С.В. Жигун – самостійне, методологічно й теоретично обґрунтоване, виконане на належному фаховому рівні, завершене наукове дослідження, у якому продумано і втілено цікаву авторську ідею, яка надалі безперечно знайде своїх послідовників.

Автореферат цілком засвідчує логічну структуру, основні ідеї дисертації, дотримання авторкою внутрішньої логіки презентованого дослідження, науковий та інтерпретативний хист С. Жигун.

Зміст і форма дисертації, яка рецензується, відповідають профілю спеціалізованої Вченої ради Д 26.133.03, вимогам Міністерства освіти і науки України, «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 №567. Її автор Сніжана Віталіївна Жигун заслуговує присудження наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.01.06 – теорія літератури.

Доктор філологічних наук,
професор кафедри української літератури
та компаративістики Черкаського національного
університету імені Б.Хмельницького

Л.І. Кавун

Підпис професора Кавун Л.І. підтверджую

Проректор з наукової та інноваційної
діяльності, доктор історичних наук
професор

С. В. Корнюченко

9 вересня 2016 року